

Markéta Skolilová

Čas a časová amplituda v *Psím víně* Anny Blažičkové

1. Amplituda z hlediska naratologie

Pojem *amplituda* v rámci naratologie zavedl literární teoretik a strukturalista Gérard Genette. Ve své stati *Rozprava o vyprávění* (2003) představil tzv. narativní analýzu, tedy soubor pěti základních kategorií, jejichž pojítkem je právě čas – konkrétně se jedná o posloupnost, trvání, frekvenci, způsob a rod.

Kategorie posloupnosti neboli také pořádku (*ordre*) sleduje, jakým způsobem jsou jednotlivé události příběhu poskládány (tj. v jakém pořadí je text prezentuje). Předmět zájmu zde tedy tvoří kontrast fabule a syžetu neboli nesoulad mezi základní osnovou příběhu a principem, dle něhož se narativní příhody řadí.

Narativ tedy tvoří vzájemný vztah dvou řádů. T. Todorov (2000) o nich hovoří jakožto o času vyprávěcím a vyprávěným; jako vyprávěcí bývá označován diskurz, zatímco vyprávěný předznamenává onu fikci. Todorov dále tvrdí, že tyto dva časy nikdy nemohou dosáhnout rovnosti, a to z důvodu jejich různorodého rozměru; zatímco diskurz dokáže být pouze jednorozměrný, fiktivní čas se skládá z více dimenzí. Proto ve vyprávění dochází k přemísťování událostí a k jejich členění na předešlé nebo naopak nadcházející.

Neschopnost vytvořit paralelismus *vede k anachroniím* (Genette, 2003). Ty lze dále dělit na retrospektivní a prospektivní (v Genettově pojetí se značí spíše jako *analepse* a *prolepse*). Při analýze forem neshod mezi dvěma časovými pořadími se uplatňuje jednak hledisko dosahu (*portée*) neboli časového odstupu od okamžiku příběhu, jednak rozsahu (*amplitude*), tedy trvání.

2. Čas v *Psím víně*

Psí víno se stalo prvním prozaickým dílem Anny Blažičkové, které bylo určeno přímo dospělému publiku (předchází mu tvorba pro děti, kupř. novela *Směr Červený Újezd nebo Zvířecí pohádky*). Nejčastěji se při jeho charakteristice setkáváme s označením „vzpomínková próza“, objevuje se však i přídomek „sebereflexivní“ (Svadbová – Šubrtová 2008).

K nastínění základního principu, na němž je celé dílo vystavěno, dochází již v jeho samotném úvodu. Autorka recipientovi předkládá obraz tříčlenné rodiny (otce, matky a dcery), nastupující do koňského povozu s cílem vydat se „za humna, zatímco se [...] odehrává pátravé putování do minulosti za vlastními kořeny“ (Koubová 2010). Tento moment představuje výchozí bod pro následně rozvíjené vyprávění – čtenář se stává dalším členem posádky podomácku vyrobeného dopravního prostředku.

Psí víno se tedy skládá z hlavní příběhové linie, z níž vypravěčka dle potřeby odbočuje všemi možnými směry. S ubíhající cestou tak postupně seznamuje recipienta s událostmi, které předcházely této aktuální realitě. Na text tak lze nahlížet jako na výpravu za jednotlivými etapami, jimiž mluví během svého dětství, mládí a posléze během dospělosti prošla.

Spektrum momentů, jimž Blažičková v *Psím víně* dává prostor, je poměrně rozsáhlé. Vypravěčka se nepokouší zaujmout pozici hlavní postavy, stává se spíše jádrem, od něhož se větví příběhy a osudy velkého počtu dalších osob. V díle dopřává stejného významu otci a jeho nekončícím peripetiím s koňmi, sporům matky s rodiči, způsobeným generačními rozdíly, a dokonce i úmrtí a pohřbu jednoho z obyvatel rodného města. Veškeré odbočky tak spoluvytváří onu primární příběhovou linii.

Způsob, jakým Blažičková ve *Psím víně* svou historii předkládá, částečně evokuje dojem literárního pásma, tedy útvaru, v němž se jednotlivé představy či události spojují na základě metody volných asociací. Zdá se, jako by každá zatačka, kterou se kůň s rodinou vydává, vyvolala ve vypravěčce další vzpomínky. Tento princip lze nejlépe ilustrovat na okamžiku, kdy povoz projíždí okolo hřbitova:

Ten kousek cesty od továrny ke hřbitovu – kdykoli tudy jdu, myslím na stejnou věc. [...] Byla jsem v tlačenici kolem, předtím už v kostele, kde se sloužila mše. Za Antonína Novotného, ležel obložen věnci v rakvi před oltářem (Blažíčková 2010, s. 24).

Připomínka obrazu před kostelem se stane v podstatě spouštěčem, jenž odstartuje obsáhlou pasáž pojednávající o osobnosti zemřelého, jeho blízkém vztahu k otci samotné vypravěčky a o samotném pohřebním procesí.

Nedá se říci, že by toto strategické vyvolávání vzpomínek bylo v české literatuře novinkou, rozhodně však představuje neotřelý způsob k předkládání minulosti. Dalším dílem tohoto typu může být kupř. *Černá slza* Josefa Strnadela (1966). Strnadel se ve svých prózách rovněž věnuje rodnému kraji, pracuje s asociacemi a s obrazy z historie osob, s nimiž se na své životní pouti setkal. Sama Blažíčková se k této metodě vrátila ve své další próze určené dospělému publiku *Ted' něco ze života*. Vypravěčka užívá také metod, již lze nejlépe charakterizovat jako skok; uplatňuje se především při návratu k původní linii nebo sdělení, „od něhož se na základ jiné části [...] vydá novým směrem“ (Smějsíková 2019).

3. Popis času

Jak je tedy čas v díle Anny Blažíčkové vůbec popisován?

Pro zkonkrétnění či přiblížení toho, kdy se daná událost odehrála, využívá autorka převážně obecných prostředků. Vyhýbá se konkrétním termínům, a to z toho důvodu, že jsou zkrátka postradatelné. Příhody tak ohraničuje prostě a úsporně. Patrné je to již v úvodu díla:

Otevřenými dveřmi se z kuchyně dívám přes předsíň do zahrady. A to je prosinec. Zavírat otec neměl čas (7).

Blažíčková zde uvádí jediný časový údaj (*prosinec*), aby poukázala na fakt, že ani v tomto měsíci otec nebere venkovní zimu na vědomí. Pro tento účel tedy není nutné více přibližovat např. přesný den, kdy k epizodě došlo. Obdobně pracuje i s vyjadřováním částí dne či hodin:

Bylo pozdě večer, za předsíňovými dveřmi tma hustší než obvykle, obloha zatažená, ani hvězdičky (7).

Konkrétní údaje děj pro své plynutí vůbec nevyžaduje. V souvislosti s tím, že se jedná o různě vzdálené vzpomínky, navíc ani čtenář neočekává, že Blažíčková poskytne přesný čas, v němž k události došlo, viz:

Když jsme na jaře dorazili, nemohla jsem věřit svým očím. Matka vypadala líp než pět šest let předtím (13).

V díle se samozřejmě setkáváme i s výjimkami, kdy se text bez přesného ohraničení času neobejde (...*nedělní odpoledne*, 34), převažují však obecné, nspecifikované údaje.

4. Realizace amplitudy

Blažíčková v *Psím víně* zachycuje příhody, jež se odehrály v průběhu několika desítek let, tedy od vypravěččina dětství přes její mládí až k dospělosti. I přes široké spektrum let, která se v textu překrývají, se jedná o text poměrně krátkého rozsahu (dílo čítá přibližně 100 stran). Této úspornosti je dosaženo díky schopnosti Blažíčkové využívat syntaktického členění.

Autorka ve svých prózách předkládá specifickou práci se syntaxí; střídá jednoduché věty (mnohdy jednočlenné) s rozsáhlými a složitými souvětími. Typy užitých výpovědí nejsou voleny náhodně, mají svůj konkrétní smysl a úzce souvisí právě s amplitudou.

Krátké věty se v textu vyskytují převážně tam, kde je recipientem očekáván patřičný důraz. Proto si jich můžeme povšimnout převážně v začátcích odděleného úseku (odstavce či „kapitoly“):

Teď je sama. Muž jí umřel před dvěma roky, byl to matčin spolužák. Na rakovinu. S otcem se měli rádi (40).

Kromě toho je Blažičková do textu zahrnuje tehdy, kdy potřebuje dosáhnout např. zrychlení celkového tempa děje. Rozsah vět určuje i vnímání trvání konkrétní události. Popisuje-li Blažičková epizodu pomocí krátkých, vedle sebe těsně zhuštěných vět, čtenář nejspíše vnímá, že k ní dochází v krátkém časovém sledu.

Delší, komplikovanější výpovědi naopak využívá s cílem prodloužit konkrétní úsek; souvětími jsou proto tvořeny zejména autorčiny vnitřní monology či úvahy. Co se trvání týče, pasáže, tvořené rozsáhlejšími souvětími, vedou ke zpomalení děje.

Koukám do strážky nad Oujřčinou zahradou. Na vršku pod kouskem řídkého lesa stojí slepičárna, nízké, zděné, asi deset let staré stavení. Nevím, jestli někdy sloužila svému účelu, jisté je, že slepice v ní nejsou. Hospodářské budovy leží dole ve vsi na dně kotliny, tahle je pro jézédáky nešikovně z ruky (43).

5. Závěr

Čas a amplituda jsou v *Psím víně* plně podřízeny potřebám vypravěčky. Ta se napříč dějem přemísťuje dle své vlastní vůle; ohlíží se za historií, nahlíží do budoucna a vrací se k událostem současným. Jednotlivé epizody a odbočky, které jsou textem předkládány, vytvářejí ucelený obraz. Čtenáři je postupně odhalováno časové kontinuum fiktivního světa, v němž se vyprávěcí subjekt nachází.

Prameny

Blažičková, Anna (2010): *Psí víno*. 2. vydání (Praha: Triáda).

Literatura

Genette, Gerald (2003): *Rozprava o vyprávění (Esej o metodě)* (Česká literatura 51, č. 3., s. 302–327.).

Jirkalová, Karolina (2010): *Tam, kde roste jen psí víno* (Lidové noviny 23, č. 222, s. 9).

Koubová, Věra (2010): *Doslov: Psí víno*. 2. vydání (Praha: Triáda).

Smějsíková, Magdaléna (2019): *Neposlouchám, co mi říká, zato slyším, co nepovídá. Vyprávěcí postupy a kompozice próz Anny Blažičkové*. (Slovo a smysl 16, č. 31, s. 174–190).

Svadbová, Blanka – Šubrtová, Milena (2008): *Anna Blažičková*. (Slovník české literatury po roce 1945, [online])

Todorov, Tzvetan (2002): *Poetika prózy* (Praha: Triáda).